

przekonawszy się o nieudolności swego marszałka przydała mu do pomocy czterech konsyliarzy. Nie dowiadujemy się niestety, jaka była ich pozycja wobec marszałka i wobec izby, sama rzecz jednak bardzo jest intrygująca. Spośród innych faktów, o których w literaturze historycznoprawnej głucho, wymienię jeszcze ten, że na sejmie 1620 r. izba poselska „słuchała” poselstwa przysłanego przez stany śląskie, od czego król i senat celowo się uchylili, co też doprowadziło do określonego napięcia między „sejmującymi stanami”.

Oczywiście praca J. Pietrzaka wnosi też niejedno do spraw znanych już z poprzednich prac tego rodzaju, jak zwłaszcza do mechanizmów ostatecznego kształtowania konstytucji, ich późniejszych nielegalnych zmian, traktowania skryptów danych do archiwów, praktyki działania sejmu przez deputacje i komisje senatorsko-poselskie lub tylko poselskie, w kwestii trybu zwoływania sejmików relacyjnych itd. itp.

Autor opracował również dzieje sejmu z 1623 r. (w łączności z powyższymi dwoma) i zapowiada ich osobne opublikowanie. Należy mu zatem życzyć, aby ten swój zamysł jak najrychlejsz zrealizował.

KAZIMIERZ ORZECOWSKI (Wrocław)

Danske og Norske Lov i 300 år. Festskriftet er udgivet i anledning af 300 året for udstedelsen af Christian V's Danske Lov (Duńskie i Norweskie Prawo w ciągu 300 lat. Księga pamiątkowa wydana z okazji trzystulecia wprowadzenia przez Christiana V Danske Lov). Red. af Ditlev Tamm. København 1983, Jurist-og Økonomiforbundets Forlag, ss. LXI, 720.

Wyjątkowo uroczyscie obchodzono w Danii — w roku 1983 — trzystulecie wydania słynnego kodeksu króla Christiana V (1670 - 1699). Okazja ta została również uczczona przez świat nauki. Pod patronatem królowej Małgorzaty ukazała się obszerna księga pamiątkowa, zawierająca 33 szkice pióra 29 autorów, wytrawnych znawców przedmiotu, pośród których znalazł się także Polak, Andrzej Gaca.

Prezentowane dzieło omawia problematykę kodeksu Christiana V wielostronnie i różnorodnie, ujmując ją w trzech różnych jak gdyby częściach. W pierwszej, niejako ogólnej i wprowadzającej do całej problematyki, wypowiadają się m.in. historycy sztuki oraz książki (P. Eller, J. Hein i E. Dal, s. XIII - XX, XLIX - LXI), którzy podejmują kwestie związane z artystyczną i edytorską stroną pierwszych wydań kodeksu.

Najważniejszy jednak głos w tej części należy do historyków, chociaż nie brak tutaj również szkicu filologa (A. Karker, s. 65 - 84), który podjął próbę ukazania językowych walorów kodeksu, stanowiącego po dzień dzisiejszy, ze względu na jasność i celność sformułowań, wzór dla współczesnych ustawodawców. Szczegółowo zwłaszcza są omówione dzieje prac nad kodeksem w latach 1662 - 1683 (D. Tamm, s. XXI - XLVIII). Zostało to ukazane na tle realiów życia politycznego i społecznego ówczesnej Danii (jak choćby w szkicu J. Enichsena, dotyczącym rozwoju Kopenhagi w tamtych latach, s. 129 - 144). Bliższe w ten sposób stają się przyczyny, które spowodowały podjęcie prac nad kodyfikacją prawa duńskiego. Kodeks króla Christiana V, pomyślany początkowo jako kompilacja, której celem miało być ujednolicenie i scalenie prawa duńskiego, uchodzi za jedno z najważniejszych osiągnięć dokonanych przez monarchę w okresie wczesnego absolutyzmu. Utrwalając centralistyczny model państwa i wprowadzając szereg nowych, postępowych postanowień, kodeks Christiana V nadał kierunek dalszemu rozwojowi prawa

duńskiego (S. Ellehøj, s. 1-18, M. Westrup, s. 113-128). Tego rodzaju wywody stanowią dobry punkt wyjścia dla refleksji nad kilkoma szczegółowymi kwestiami. Tak więc, zostały ukazane przyczyny, dla których pomimo obszerności dzieła (ponad 1600 artykułów zawartych w 6 księgach) pewna część stosunków prawnych (m. in. z zakresu prawa administracyjnego, gospodarczego, skarbowego, czyli tych, które podlegają najczęstszym zmianom, co przeczyłoby intencjom ustawodawcy pragnącego widzieć w kodeksie dzieło o trwałej i niezmienniej wartości) celowo nie została w nim uregulowana.

Podjęto też rozważania nad składem socjalnym ówczesnego duńskiego społeczeństwa, którego struktura znalazła odbicie w treści przepisów kodeksu (O. Degn, s. 35-64) oraz nad związkami zasad wynikających z kodeksu z procesem nauczania w szkołach duńskich (K. Waaben, s. 85-112). W historycznym ujęciu zostało ocenione funkcjonowanie i stosowanie przepisów Danske Lov na wyspie Falster i w Helsingør (J. Ch. V. Johansen i H. Stevnsborg, s. 179-205); ukazane zostały również związki i zależności Danske Lov z jego norweską wersją (Norske Lov) z lat 1687/88, która w znacznej części przetrwała rozpad duńsko-norweskiej monarchii w 1814 r. (G. Sandvik, s. 19-34).

Z punktu widzenia historii prawa, poza istotnym zawsze kontekstem historycznym, ważne jest z reguły przedstawianie prawa w działaniu, a więc procesy związane z jego funkcjonowaniem. Pod tym też względem kodeks Christiana V prezentuje się bardzo interesująco, znajdując odbicie w kilku szkicach, niejednokrotnie obcych autorów, które oddają jego wybitną rolę oraz znaczenie pośród ważnych europejskich kodyfikacji ery nowożytnej (W. Wagner, s. 207-254). Ukazane zostały wpływy duńskiej kodyfikacji Christiana V w księstwie Szlezwiku (F. Thygesen, s. 255-287), na Islandii (P. Sigurdsson, s. 347-366) oraz funkcjonowanie i stosowanie jej przepisów (w pewnym zakresie po dzień dzisiejszy) na zachodniej półkuli, w dawnych duńskich koloniach w Indiach Zachodnich (wyspy: St. Thomas, St. Jan, St. Croix, sprzedane w 1917 r. USA; zob. P. E. Olsen, s. 289-321). W tej części dzieła zaprezentowano także politycznoprawne aspekty inkorporacji, a następnie unifikacji w XVII w. z królestwem Szwecji, duńskich prowincji Skanii, Blekinge i Hallandu (K. Å. Modéer, s. 323-346).

Szczególnie interesująco dla nas przedstawiają się: problem dążenia do wykorzystania niektórych postanowień kodeksu Christiana V w Rosji, w latach 1720-1725, jako materiału do przygotowywanej wówczas reformy prawa rosyjskiego (C. Peterson, s. 369-404) oraz kwestia znajomości Danske Lov w Polsce i próba wykorzystania jego przepisów, jako wzorca do tworzenia prawa polskiego (A. Gaca, s. 405-416). Próba ta wiąże się z dziejami projektu „Zbioru praw sądowych” eks-kancлера A. Zamoyskiego w latach 1776-1778. Autor szkicu, poprzedziwszy swe rozważania (dla potrzeb obcego czytelnika) krótkim zarysem historii polskiego prawa sądowego, przedstawił przebieg prac nad kodeksem A. Zamoyskiego. Wśród materiałów, które napłynęły do komisji, znalazł się projekt prawa o pojedynkach. Jego twórca postuluje wprowadzenie nowych przepisów regulujących kwestie pojedynków, cytując odpowiednie fragmenty kodeksu króla Christiana V. Szkic A. Gacy zawiera również refleksje nad stanem wiedzy Polaków o ówczesnych stosunkach w Skandynawii, jak też ukazuje ślady zainteresowania przepisami kodeksu Christiana w twórczości polskich pisarzy i prawników XVIII i XIX wieku: m. in. J. J. Potulickiego, S. Węgrzeckiego, T. Kuźmirskiego.

Trzecią część przedstawianego tutaj dzieła wypełniają refleksje wybitnie prawnicze, mające charakter analiz wybranych fragmentów z poszczególnych ksiąg kodeksu: procesu (O. Fenger, s. 417-445), regulacji stosunków religijnych (J. U. Jørgensen, s. 447-487), odpowiedzialności służby domowej (J. Nørgaard, s. 489-507), jak też problematyki prawa morskiego (E. Chr. Selvig, s. 509-535). Kolejne szkice dotyczą nowocześnie pojmowanej w kodeksie zasady swobody zawierania umów

(B. Gomard, s. 537-576) oraz prawa majątkowego, jego dalszej aktualności, jak też wytworzonego na jego podstawie swoistego prawa zwyczajowego i wynikających stąd komplikacji dla współczesnych stosunków społecznych (W. E. von Eyben, s. 577-608). Z zakresu wybranych z kodeksu zagadnień prawa karnego zostały opracowane: problematyka procesów o czary w Norwegii (H. E. Naess, s. 609-639), przestępstwo obrazy majestatu (D. Tamm, s. 641-675) oraz odpowiedzialność z tytułu szkód wyrządzonych przez zwierzęta (A. V. Kruse, s. 677-695). Na zakończenie zaś podane zostały informacje dotyczące edycji dokumentów z okresu prac nad kodyfikacją (E. Waaben, s. 697-701) oraz dokonane zostało zestawienie obowiązujących do dzisiaj przepisów Danske i Norske Lov.

DARIUSZ MAKIELA (Toruń)

Alf Lüdtkke, „Gemeinwohl”, Polizei und „Festungspraxis”. *Staatliche Gewalt-samkeit und innere Verwaltung in Preussen, 1815-1850*, Göttingen 1982, ss. 380 (= Veröffentlichungen d. Max-Planck-Instituts f. Geschichte 78).

Omawiana praca, stanowiąca rozbudowaną wersję rozprawy doktorskiej obronionej przez historyka a nie historyka prawa, nawiązuje do bogatej tradycji badań lat ostatnich, w których analizowano problemy historii społecznej poprzez pryzmat różnych aspektów działania państwa i stosowania prawa w Prusach w pierwszej połowie XIX w. Wymienić tu można klasyczną już dziś rozprawę R. Kosellecka¹, interesujące książki Dirka Blasiusa (do którego Lüdtkke nieraz bezpośrednio nawiązuje)², a także artykuły J. Kocki, T. Bergera i H. Boldta³. Codzienny obraz stosunków między poddanym a państwem pruskim znalazł dzięki tym pracom zupełnie nowe ujęcie, dalekie od idylli. W ten sposób obalono mitologię pruskiej biurokracji i jej rządów, mitologię pruskiego „państwa prawnego”. Z tego więc punktu widzenia omawiana rozprawa stanowi ciekawe, bogate w materiały i przemyślenia autora monograficzne opracowanie działalności aparatu władzy i stosowanego przezeń przymusu w życiu społecznym Prus tej epoki. Rozprawa Lüdtkkego jest wielowątkowa, operuje różnymi metodami badawczymi od syntetycznej po analityczne studia (mocno socjologiczne w sposobie ujęcia) wybranych przykładów, jak i wykorzystuje metody kwantytatywne. Należy podkreślić, iż nie jest ona najłatwiejsza w percepcji, głównie dzięki upodobaniu autora do używania języka nadmiernie „przeteoretyzowanego”, niekiedy wręcz „mapuszonego”, tak jakby autor obawiał się, iż analiza treści historycznych i prawnych nie będzie dostatecznie przekonująca bez owego aparatu nadbudowy struktur interpretacyjnych o dużym stopniu abstrakcji, co wielokrotnie nie pozwala, wbrew wysiłkom autora, na jednoznaczne uchwycenie przekazywanej rzeczywistości historycznej.

Centralną kategorią rozważań autora, głównym przedmiotem jego zaintereso-

¹ R. Koselleck, *Preussen zwischen Reform und Revolution. Allgemeines Landrecht, Verwaltung und soziale Bewegung von 1791 bis 1848*, Stuttgart 1967.

² Por. D. Blasius, *Bürgerliche Gesellschaft und Kriminalität. Zur Sozialgeschichte Preussens in Vormärz*, Göttingen 1976, moja recenzja: *Zapiski Historyczne*, 43: 1978, 3, s. 170-171. Por. także D. Blasius, *Kriminalität und Alltag. Zur Konfliktgeschichte des Alltagslebens im 19. Jahrhundert*, Göttingen 1978.

³ Por. zwłaszcza: T. Berger, *Die konstante Repression. Zur Geschichte des Strafvollzugs in Preussen nach 1850*, Frankfurt a.M. 1974, H. Boldt, *Rechtsstaat und Ausnahmezustand. Eine Studie über den Belagerungszustand des bürgerlichen Rechtsstaates im 19. Jahrhunderts*, Berlin 1967.